

Stol rex, ki je prinesel Niku Kralju slavo (rex pomeni v latinščini kralj).

Septembra je Niko Kralj praznoval 90. obletnico življenja,

prejšnji teden so predstavili bogato monografijo o njegovem življenju in delu avtorice dr.

Jasne Hrovatin, skratka, o enem naših najslavnejših slovenskih oblikovalcev je bilo to jesen veliko povedanega in napisanega. Za mlajše generacije je Niko Kralj odkritje, starejši pa so si osvežili spomin ne le na stol rex, ampak tudi na druge kose brezčasno oblikovanega pohištva, ki ga ima marsikdo še vedno pri hiši. Številni

Ljubljanci se še spominjajo markantnega gospoda z valovito grivo in njegove čedne, uglajene žene, ki sta po premierah v operi in gledališčih v Nebotičniku plesala do jutra. Milena

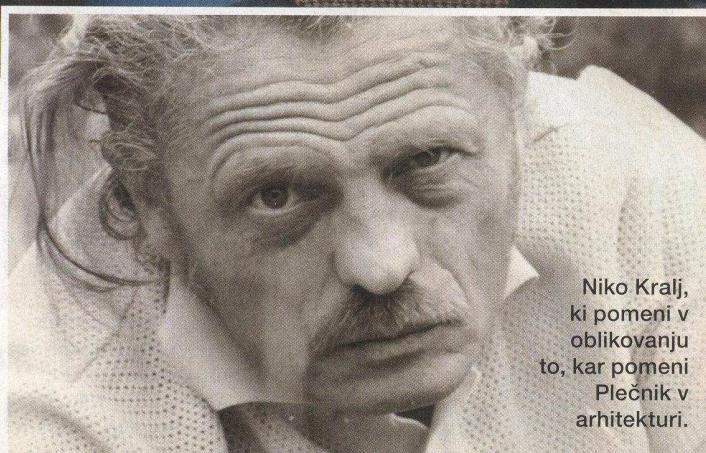
Lukanc iz modnega studia Ego, ki jima je oblikovala oblačila, ju je opisala: »Mama je dama, oče pa frajer.«

Tekst: SONJA GRIZILA  
Foto: ŠIMEN ZUPANČIČ, ARHIV DRUŽINE KRALJ

Veronika Kralj Iglič o očetu, kralju slovenskega oblikovanja

# Mama je dama, oče pa frajer, so govorili

Veronika Kralj Iglič



Niko Kralj, ki pomeni v oblikovanju to, kar pomeni Plečnik v arhitekturi.

T e dni so lahko le redki stisnili roko Niku Kralju zaradi visokega jubileja pa tudi zato, ker gredo njegovi stoli rex znova v proizvodnjo. Voščila je sprejemal po telefonu, jubilejnih fotografij pa ne boste videli nikjer. »Aha, novinarka,« je rekel radovedno in mi čvrsto stresel roko. Kdo ve, s kolikimi je že imel v življenju opravka, sedma sila ga je namreč nekoc nelehno obletavala, že zaradi številnih nagrad, ki jih je dobil za svoje delo. Potem me je prepustil hčerki Vero-

► niki, ki je bila kakopak glavni vir življenjepisnih podatkov pri omenjeni monografiji, tisti dan pa tudi moj. So družinske in čustvene okoliščine pomembne za človeka, ki oblikuje splošno uporabne stvari? Očitno so. O Kraljevih izdelki velja, da imajo dušo, da so bili prilagojeni plitvi denarnici in tesnim stanovanjem v povojuh razmerah in da so brezčasno lepi. Moda jim, skratka, ne more do živega. Morda je v tem skrivnost naših treh rexov, ki so z družino potovali iz Francije v Švico in nato v Nemčijo, od tam pa domov. Kadarkoli imamo pohištveno čistko, rex ostanejo. Pri tem jim niti selitve niti kakšen dan na vlažni terasi niso prišli do živega.

### Uspel je bil skupni projekt.

Kraljevi živijo v razgibani vrstni hiši z nekaj nadstropji, v vsakem je en bivalni prostor. Veronikina mama, tudi ona je Veronika, ne more hoditi po stopnicah in tako živila z možem vsak v svoji sobi, vmes pa je eno nepremagljivo nadstropje. On ne more dol, ona pa ne gor. Vendar dobro komunicirata po svojih nedoumljivih brezžičnih zvezah, ki se še okrepijo, če gre kateri od njiju v bolnišnico. Takrat se pogovarjata po telefonu. Iz nadstropja v nadstropje pa ne.

To jesen veliko pišemo o Niku Kralju, o njegovi ženi pa seveda ne, ker javnosti ni znano, kaj je imela z rexom in drugimi uspešnimi projekti. O, veliko, pravi hči. Vse, kar je oče počel, je bil skupni projekt. Mama je tudi poskrbela za vse, da je on lahko delal – in delal je ogromno, do poznih let. »To je bil straten odnos brez podrejanja, mama se ni uklanjala, bila je njegov prvi kritik,« je povedala Veronika. Veliko mu je pomenilo, da je dobil dobro oceno pri ženi. »Nikar ne mislite, da so izdelki, s katerimi je uspel, kar padli z neba. Veliko poskušov je bilo treba, za rexa je napravil kar štirinajst modelov.« Pohištveni projekti so se seveda preizkušali pri

Kraljevih doma in tako se je zgodilo, da je kakšen gost padel skozi bambusovo mrežo na stolu ali pa so imeli od dizajnerske postelje vsi potolčene noge.

**Kratka zgodovina obeh.** Od kod se je »skupni projekt« Ve-



### Življenje in delo Niko Kralja

Prejšnji tened je izšla dolgo pričakovana monografija o življenju in delu Niko Kralja, avtorica je doc. dr. Jasna Hrovatin, Kraljeva študentka in sodelavka. Pravi, da je Kralj nedvomno osrednja osebnost in utemeljitelj slovenskega povojnega industrijskega oblikovanja. Leta 1962 je dobil najvišje slovensko odlikovanje na področju kulture – Prešernovo nagrado, doma in v tujini je prijavil in registriral 118 patentov in modelov ter izdelal 39 raziskovalnih nalog. Poleg znamenitega stola rex je še zmeraj v uporabi stol lupina v nekaj inačicah, škoda pa je, da nihče več ne izdeluje njegovega sistema futura, ki je bil sestavljen, kot so kocke lego: naprodaj niso bile posamične omarice, ampak elementi, s katerimi sta se lahko znanje in domišljija poigravala po mili volji. Stol rex je razstavljen med oblikovalskimi dosežki v Muzeju sodobnih umetnosti v New Yorku, sicer pa so jih prodali več kot dva milijona. In jih bodo očitno še več, saj gre rex v nekoliko osveženi podobi znova v proizvodnjo, za kar je poskrbelo podjetje Impakta.

ronike in Niku Kralja vzel? Njen oče je bil znani etnolog in politik v stari Jugoslaviji, dr. Niko Zupanič (obe Veroniki, mama in hči, za povrh pa

Stajica, ki se spremeni v posteljico, če pomaknemo dno nekoliko više.



Poročna fotografija Veronike Zupanič in Niko Kralja iz leta 1954; elegantni par je vzbujal veliko pozornosti v ljubljanskem družabnem življenju.



Ležalnik za na plažo



Stol lupina, ki ga v številnih inačicah najdemo po stanovanjih in pisarnah.

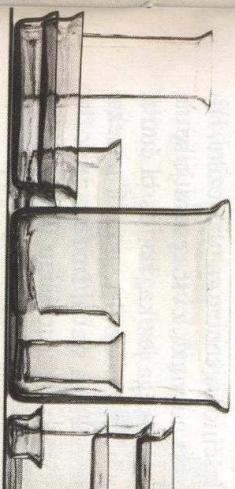
v trgovini potreboval pomočnika in je obljudil, da bo vzel najboljšega v redu. Niko se je ogrel, a ni bil najboljši, vzeli so sošolca. Ta mu je tako pokvaril trgovsko kariero. Stara mama je hotela, da bi postal duhovnik, a je prekinil šolanje. Kasneje se je vpisal na realko in živel pri družini Bregant, tam je za stanovanje in hrano pomagal pri učenju domačemu sinu. In s komunisti se je povezal. Ko je izbruhnila vojna, so se skrivali na njegovi domačiji na Grbini, če bi bil oče takrat še živ, najbrž ne bi dovolil, ker bi se bal za družino. Res se je zgodilo, da so mamo Genovefo arefirali in zaprli, petnajstletna sestra Marinka je šla prostovoljno z njim. Nobena se ni vrnila. Mlajšega brata Cvetka so ustrelili kot talca, starejši Frančišek pa je med vojno umrl zaradi bolezni. Ker je hotel pomagati mami, so zaprli še Niko, kožo si je rešil tudi z dobrim znanjem nemščine, zagovarjal se je brez tolma-



Fotografija iz ne tako davnih časov, ko sta zakonca Kralj še lahko hodila – obe Veroniki, zadaj zet Aleš Iglič in Niko Kralj z mogočno belo grivo, kakršno ima še danes.

ča, in edini v skupini preživel. Potem je doživel kar dve taboriči in ob nem bombo napadu mu je uspelo pobegniti. Iz Nemčije je pripečačil in se pridružil Šercerjevi brigadi.

Ko je bilo vojne konec, ni bilo na domačiji nikogar več. V vojski so hoteli, da ostane, on pa je hotel študirati, in to je lahko dosegel edino tako, da je dezertiral. Najprej so ga zaprili, potem pa so le popustili in po letu pavze, ki jo je preživel na gradbeništvu, se je prebil na arhitekturo. »Med študijem je oče delal, hodil je v hribe, zelo družaben je bil,« je po-



### Vaze, dokaz, da Kralj ni oblikoval le lesa.

vedala hči. Obe družini, očetova in mamine, sta bili polni svobodomislnih ljudi, zaradi tega so tudi imeli nenehno kakšne težave. Tako ni nič čudnega, da sta se sorodni duši ne-kot srečali.

**Dama in frajer.** Spoznala sta se na spiritualistični seansi, se smeje Veronika. Organizirala jo je pri-

jateljica in očetova kolegica Vita Benedik, pa še ena kolegica je bila zraven, Duša Počkajeva (krasna go-spa, pravi Veronika), s katero sta včasih statirali v Drami. Prav ta je Nika povabila na seanso. Očitno je delovala, saj so šli potem k njemu domov, električke ni bilo pri hiši in kruha tudi ne, zato pa so mlatili na debelo narezane salame, ki jih je bil prinesel Niko od tet in stricev s Trojan. In se jim je zdelo vse skupaj krasno. Bilo je kakšnega leta 1949.

Hodila sta kar nekaj let, poročila sta se leta 1954, hči se je rodila pet let pozneje. Mama se je zapo-sila prej kot on, učila je na glasbenih šolah, čeprav je absolvirala medicino »in je bila tudi perspek-tivna, tako kot on«. Niko se je po diplomi zaposlil v Stolu, izhodišč pa seveda nista imela oba enako dobrih: ona iz mesčanske družine, z očetom, ki je bil med obema vojnama minister v jugoslovanski vladi, on predvojni komunist, ta-boriščnik in partizan. »Za povrh je mama obdržala nekatere zelo opazne meščanske navade, vedno, tudi sredi poletja, je, recimo, nosila rokavice.«

**Veliko sta ustvarila.** pride zdaj na vist zgodba o uspehu in kupih denarja? »Kje pa, rex ni nastal kar tako, nastajal je več let. Jugoslavija ni nagrajevala svojih inovatorjev, oče-

jima je mar za usodo drugih. En-tem dobila lep kupček denarja, in ko sta prišla domov, sta ga kot razposa-jena otroka razmetavala po sobi, da zbrala denar za pot. Tam pa sta po-je frfotal po zraku,« se je spominjala Veronika. Kupila sta si avto.

Spodobno so živel, o kupih de-narja pa ni bilo govora. Zgradila sta si hišo, »tega si midva z možem (oba sta univerzitetna profesorja) s svoji-dohodki ne moreva privočiti,« je rekla Veronika in se nikakor ni mogla spomniti, da bi si kdaj kaj poseb-nega privočili. Zmeraj so samo zelo veliko delali. Pri osmih letih je za-cela Veronika trenirati umetnostno drsanje, šlo ji je tako zelo dobro, da je bila celo članica reprezentance, in to je bila seveda še ena obremenitev za družino.

### Štrebarca!

No, kulturne prite-ditve in vse sorte družabnosti pa sta si Veronika in Niko Kralj se-veda privočila, zmala sta žurirati, pravi hči. »Če sva midva z možem šla ven in se vrnila pred jutrom, sta rekla, kaj je zdaj to, kaj je narobe, a zabava ni bila dobra?« Običajno starši reagirajo ravno nasprotno in zmerajo svoje potomce, kje so tako dobro hodili. Tudi takrat, ko si je hči izbrala študij, sta bila vid-

tovi uspehi so bili last tovarne. Bolje jima je šlo, ko so se začele zadeve s patenti in mednarodnimi nagradami. Po eno sta šla v Cantu, težko sta včasih statirali v bolnični stanici.

In čeprav v družini niso pozna-li pravih počitnic, so se vendar-le znali ukvarjati drug z drugim. »Oba sta zelo srčna človeka, ki kljub temu podpira.

In čeprav v družini niso pozna-li pravih počitnic, so se vendar-le znali ukvarjati drug z drugim. »Oba sta zelo srčna človeka, ki jima je mar za usodo drugih. En-krat je prisel oče precej razburjen domov in povedal, kako je neki gospod avtobus zapejal čez nogo. Takoj jo je naložil v avto in peljal v bolnični, saj ji je šlo za življenje. Potem smo malo pozabili na to, nekega dne pa se je pred vrati po-javila gospa z veliko košaro, pol-no darij. To je bil dogodek pri naši hiši! Stroka in kariera sta že po-membni, ampak človek je pale na prvem mestu. V obeh družinah, očetovi in mamini, smo bili vzgo-jeni tako, da poskrbimo drug za drugega,« je povedala Veronika. Sicer je vse brez smisla.

### Vsak dan si rečemo hvala.

Pred nekaj dnevi so Kraljevi vgradili med nepremostljivimi nadstropji sedežno dvigalo. Tako bo lahko mama obis-kala očeta. Veronika se je pred ča-som z možem preselila nazaj v hišo k staršem, da sta vsaj takrat, ko nista v službi, v njuni bližini: »Vsak dan se drug drugemu zahvalimo, da smo si podarili še en dan.« ■